

O VALOROASĂ LUCRARE DE ISTORIE*

Perioada anilor 1938–1940, care a premers izbucnirii celui de-al doilea război mondial, se caracterizează prin evenimente și procese social-politice de o deosebită complexitate, atât pe plan intern cât și în viața internațională. În România, acești ani corespund dictaturii regale – etapă ce marchează trecerea de la un regim politic ce se considera a exprima, în mod formal, „democrația” burgheză, spre dictatura militaro-fascistă, iar pe planul politicii externe reprezintă ieșirea treptată a țării noastre din sistemul alianțelor tradiționale cu Anglia și Franța și alunecarea tot mai pronunțată în orbita Germaniei hitleriste, a cărei prezență amenințătoare, mai ales după capitularea puterilor occidentale la München, devenea tot mai apăsătoare și pentru destinele României.

Analiza acestor complexe și uneori contradictorii evenimente constituie o sarcină dificilă pentru istoricii noștri. Prezentarea dictaturii regale sub diferitele sale aspecte – economic, social-politic, cultural – a format, în trecut, între altele, obiectul preocupărilor autorilor primelor trei volume ale „Enciclopediei României”, tipărite în anii 1938 și 1939, dar optica prin care aceștia au privit evenimentele contemporane lor a fost dominată de grija de a reliefa superioritatea regimului dictaturii personale instituită de Carol al II-lea, opera „salutară” întreprinsă de acesta de „depoliticizare” a vieții publice. Apreciind ca un merit al regelui faptul de a fi dat o „accentuată preponderență” puterii executive și de a fi restrins atribuțiile parlamentului, unul din autorii „Enciclopediei”, George Alexeanu – care avea să joace un rol de primă mână și în timpul dictaturii fasciste antonesciene – își arăta entuziasmul în fața faptului că atât parlamentul cât și guvernul nu mai aveau „... drepturi primare”, ci numai drepturi pe care le dețineau de la șeful statului, „ca interpretul și incarnațiunea cea mai desăvârșită a națiunii” (*op. cit.*, vol. I, p. 265).

Și în alte materiale publicistice reflectind poziția claselor dominante și îndeosebi cea a oercurilor camariliste din jurul Palatului, întâlnim aceleași aprecieri apologetice la adresa celui care, la capătul unei îndelungate acțiuni de subminare a instituțiilor specifice „democrației” burgheze, instaurase regimul dictaturii regale, îndreptat în primul rând împotriva mișcării revoluționare și democratice, dar și împotriva altor grupări politice care se opuneau acestei dictaturi.

* Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938–1940)*, Edit. politică, București, 1970, 488 pag.

În acei ani de grele încercări prin care trecea poporul nostru, Partidul Comunist Român a demască adevăratele țeluri urmărite de Carol al II-lea și camarila sa, restrângerea continuă a libertăților democratice, falsificarea grosolană a regimului parlamentar. Astfel într-un Manifest editat la 15 mai 1939 se arăta că pe baza „Constituției antinaționale” din februarie 1938 și a unei noi legi electorale a fost răpit dreptul de vot la milioane de muncitori și țărani sub pretextul că erau neștiutori de carte și s-a constituit un „parlament corporativ” menit să accepte fără împotrivire hotărârile regelui, dintre care multe priveau acte de cedare în fața „fascismului cotropitor” (**Documente din istoria Partidului Comunist din România**, ed. a II-a, E.P.L.P., 1953, p. 320–321).

Pornind de la aprecierile Partidului Comunist Român și de la studiul profund, pe baza concepției și metodei materialist-dialectice al realităților din țara noastră, Lucrețiu Pătrășoanu a făcut o judicioasă analiză a factorilor care au acționat în direcția instaurării dictaturii regale, a bazei social-politice și a trăsăturilor sale caracteristice (**Sub trei dictaturi**, ed. I, 1944).

În anii de după eliberarea țării de sub jugul fascist, istoriografia noastră a consemnat o serie de studii care au abordat diferite aspecte sau momente ale perioadei dictaturii regale, pe primul plan situându-se cele referitoare la mișcarea muncitorească și democratică, iar în ultimul timp cele care analizează aspecte ale relațiilor internaționale și ale politicii externe a României în ajunul și la începutul celui de-al doilea război mondial. Printre acestea din urmă, cele mai numeroase se referă la Dictatul din Viena – care a marcat falimentul deplin al politicii dictaturii regale –, precum și la înrobitorul acord economic româno-german din martie 1939. Problematicii acestei perioade i-au fost consacrate și câteva lucrări de doctorat – oeea ce reflectă interesul pe care îl suscită în rindurile cercetătorilor precum și complexitatea evenimentelor, de natură să ofere un atît de mare număr de teme pentru studiu. Cu toate acestea, literatura istorică era lipsită pînă de curînd de o lucrare cu caracter monografic consacrată dictaturii regale, urmărită sub aspectul factorilor care au generat-o, al politicii interne și externe, și al împrejurărilor în care aceasta s-a prăbușit.

Acest gol îl umple apariția recentă, în Editura politică, a lucrării lui Al. Gh. Savu, intitulată „**Dictatura regală (1938–1940)**”.

Cunoscut pentru cercetările sale privind viața social-politică din România în perioada interbelică, Al. Gh. Savu a consacrat câteva din studiile publicate tocmai evenimentelor legate de dictatura regală, aducînd cu acel prilej în circuitul științific numeroase materiale de arhivă, multe necunoscute încă.

Măsura posibilităților sale de investigare și analiză este dată, însă, în susmenționata lucrare, care se sprijină pe o deosebit de bogată informație din țară și de peste hotare – în cele mai multe cazuri de primă mînă –, pe luarea în considerare a aproape tuturor studiilor referitoare la tema

abordată. Menținând un nivel științific ridicat prin spiritul de pătrundere și analiză care o străbate, lucrarea respinge stilul ermetic, prezumțios științific, și optează pentru o manieră pe deplin explicită și prin aceasta accesibilă unui larg cerc de cititori.

Autorul acordă atenție împrejurărilor care au permis lui Carol al II-lea și cerourilor oligarhice din jurul său să instaureze dictatura regală, consacrand acestei probleme șase din cele șaptesprezece capitole ale cărții. El subliniază faptul că, în condițiile creșterii rolului maselor populare în viața social-politică după primul război mondial, ale intensificării mișcării revoluționare, s-au dezvoltat totodată tendințele de limitare a cadrului politic democrat-burghez, prin atacarea „de la dreapta” a sistemului parlamentar instituit după adoptarea votului universal. Astfel de tendințe reprezentau poziția virfurilor celor mai reacționare ale claselor dominante, în principal a exponenților extremei drepte, care cultivau concepții ultranaționaliste și antisemiste. În această acțiune s-a înscris la început Liga apărării național-creștine condusă de A. C. Cuza, în sinul căreia s-a format apoi mișcarea legionară – organizații fasciste folosite de partidele și chiar de guvernele burghezo-moșierești ca mijloc de manevră în lupta politică și în principal ca forță de șoc împotriva mișcării revoluționare (pag. 18 și următoarele).

Prezentind cursa în care s-a angajat Carol al II-lea pentru instaurarea dictaturii, autorul se oprește mai mult asupra evenimentelor de la sfârșitul anului 1937, în centrul cărora s-au situat alegerile parlamentare, considerate pe bună dreptate ca „un moment de răscruce” în viața politică (pag. 99–120), urmate de constituirea „guvernului de 44 de zile” prezidat de Octavian Goga și A. C. Cuza – destinat de Carol să compromită definitiv sistemul guvernării pe bază de partide și să netezească drumul spre instaurarea dictaturii regale.

În lucrare sint reliefate acțiunile întreprinse de Partidul Comunist Român și de alte forțe democratice în vederea combaterii pericolului fascist din interior și a primejdiei care amenința țara din partea Germaniei hitleriste. În acest sens este menționată consfătuirea care a avut loc, la 25 ianuarie 1938, la locuința tovarășului Ion Gheorghe Maurer, la care au participat, alături de reprezentanții P.C.R., ai Partidului radical-tărănesc și ai Uniunii democratice, Lothar Rădăceanu, secretarul general al Partidului social-democrat, dr. Petru Groza, președintele Frontului plugarilor, M. G. Bujor, delegat al Partidului socialist condus de Popovici, precum și un reprezentant al Mádosz-ului (pag. 140).

Această consfătuire a marcat tendința, care se făcea tot mai simțită, de unire a forțelor democratice împotriva pericolului fascist, ceea ce a contribuit la subrezirea pozițiilor guvernului Goga-Cuza. Dar de compromiterea treptată a acestui cabinet, destinat inițial a avea o existență efemeră, au profitat Carol și oamarile din jurul său, care l-au înlăturat în cele din urmă și au instaurat, la 10 februarie 1938, dictatura regală.

Autorul acordă un loc larg analizei bazei de clasă și componenței politice a regimului dictaturii regale, arătând că acesta s-a sprijinit pe vir-

furile burgheziei și moșierimii, care urmăreau „consolidarea dominației lor asupra națiunii”, fapt care marca „un pas înapoi în raport cu regimul anterior, adâncind trăsăturile reacționare ale statului burghezo-moșieresc” (pag. 154).

Referindu-se la modul în care trebuie apreciate evenimentele din februarie 1938 în raport cu unele orientări pe planul politicii externe, autorul consideră instaurarea dictaturii regale „și ca o reacție a cercurilor pro-anglo-franceze, în frunte cu Carol al II-lea, menită să contracareze venirea Gărzii de fier la putere și să prevină subordonarea României față de Reichul hitlerist” (pag. 155). Totodată în lucrare se face aprecierea că evenimentele din februarie 1938 „nu au reprezentat o simplă înlocuire de guvernare, ci o schimbare structurală în conținutul și în forma statului burghezo-moșieresc din România”, marcând „trecerea de la sistemul democrației parlamentare la dictatura fătășă...” (pag. 153–154), apreciere care, după opinia noastră, este discutabilă. În adevăr, dacă sub raport juridic și instituțional s-au produs schimbări adânci în însăși structura și modul de funcționare a statului, sub raportul conținutului – care pornește de la realitățile social-politice și se referă la deținerea și exercitarea puterii de către o clasă sau alta, schimbările produse nu au afectat bazele acesteia, care a continuat să fie deținută **de aceleași clase**, schimbarea privind, doar, **grupările** care au exercitat-o, pe primul plan trecând cercurile monopoliste din jurul lui Carol, legate în principal de comenzile de stat și de funcțiile deținute în aparatul administrativ și politic.

Analizând evoluția dictaturii regale, autorul urmărește, de-a lungul a nouă capitole, reformele instituționale adoptate și alte măsuri de politică internă, fără a pierde din vedere evoluția situației internaționale și acțiunile întreprinse de regimul carlist pe plan extern – fenomene care mai ales în acea perioadă s-au desfășurat într-o strinsă împletire. În acest cadru se plasează și concesiile care au fost făcute în favoarea Germaniei hitleriste – în condițiile în care Anglia și Franța se angajaseră pe calea politicii de „conciliere” cu agresorii fasciști –, ceea ce a dus în cele din urmă la tratatul economic înrobitor semnat în martie 1939 cu Germania, apreciat de autor ca deschizând Germaniei „calea spre acapărarea treptată a celei mai mari părți a exportului românesc, spre pătrunderea masivă a capitalului german și ocuparea unor poziții în sectoarele economice-cheie, spre statornicirea unui control multilateral al Reichului asupra tuturor ramurilor economiei naționale a României” (pag. 296).

Expresia cea mai brutală a politicii agresive dusă de Germania hitleristă și de Italia fascistă împotriva țării noastre a constituit-o dictatul imperialist de la Viena din august 1940, împotriva căruia s-au ridicat la luptă forțele democratice în frunte cu Partidul Comunist Român, masele largi ale poporului nostru. Militind pentru respingerea dictatului fascist, pentru integritatea și independența țării, forțele democratice și-au arătat, totodată, ura împotriva regimului nefast al dictaturii regale, al cărei faliment a ieșit și mai pregnant în evidență. Evenimentele de la sfârșitul lui august și începutul lui septembrie 1940 au dus la prăbușirea acestui regim, creând premise

favorabile oucerinii puterii de către forțele democratice, antifasciste. Dar, așa cum se subliniază și în lucrare, „soluționarea crizei politice a luat un curs cu totul contrar voinței și aspirațiilor maselor” (pag. 434), care n-au reușit atunci să închege un larg front patriotic și național, de natură să grupeze toate partidele și organizațiile care se pronunțau împotriva dictaturii regale și ale fascismului.

Aceasta s-a datorat în primul rând poziției adoptate de liderii partidelor „istorice”, Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, care au considerat că era în avantajul claselor dominante de a instaura mai degrabă un regim de dictatură fascistă, capabilă să garanteze existența regimului burghezo-moșieresc, decît să stabilească alianțe cu forțele democratice. Fără îndoială că nerealizarea frontului democratic pe scară națională s-a datorat și unor slăbiciuni și greșeli care s-au făcut simțite în rîndurile mișcării muncitorești, printre care un rol important l-a avut politica scizionistă a unor lideri oportuniști din conducerea Partidului social-democrat, ca și unele poziții stingiste manifestate în conducerea Partidului Comunist Român, ca cea referitoare la instaurarea unei „republici democratice populare” și a unui guvern popular „sprijinit de clasa muncitoare, de țărănime, de naționalitățile asuprite...” (pag. 436).

Un rol de prim ordin în înlocuirea dictaturii regale prin dictatura legionaro-antonesciană l-a jucat Germania hitleristă, care prin presiuni brutale a acționat în direcția îndepărtării lui Carol — considerat nesigur din cauza legăturilor sale cu anglo-francezii — și aducerea la putere a unui regim fascist, care să infeudeze complet România Reichului nazist.

În partea finală a lucrării, autorul reliefează o serie de trăsături comune celor două dictaturi — regală și militar-fascistă —, ca și elementele particulare care le separă. Deosebit de interesante prin caracterul lor de generalizare, unele dintre ele sînt, încă, susceptibile de discuții; în această categorie mi se pare a se situa similitudinea stabilită între modul în care au fost instaurate cele două dictaturi, considerate a fi fost, în ambele cazuri, „lovituri de stat” (pag. 455). Dacă evenimentele de la începutul lui septembrie 1940 pot fi considerate ca atare — sau mai degrabă ca o „lovitură de palat” —, în ceea ce privește instaurarea dictaturii regale trebuie să ținem seama că demiterea guvernului Goga—Cuza și formarea guvernului prezidat de patriarhul Miron Cristea s-au făcut prin mijloace constituționale, printr-un consens al majorității liderilor partidelor politice de guvernămînt, care au fost incluși în conducerea noului regim.

În ansamblu, lucrarea lui Al. Gh. Savu reprezintă o contribuție de prim ordin la cunoașterea vieții social-politice din România în perioada dintre cele două războaie mondiale, ea impunîndu-se prin densitatea materialului documentar, prin forța de analiză a evenimentelor și prin stilul clar și deosebit de atrăgător în care este scrisă. Considerăm că Editura politică, tipărind această carte, a adus un prețios serviciu atît cercetătorilor, cadrelor didactice și studenților care lucrează în domeniul istoriei, cit și unui larg cerc de cititori, care vor găsi în paginile cărții reconstituirea veridică a unei epoci pline de frămîntări din trecutul poporului nostru.

ARON PETRIC

EINE WERTVOLLE VERÖFFENTLICHUNG ZUR ZEITGENÖSSISCHEN GESCHICHTE RUMÄNIENS

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Verfasser bespricht die Arbeit des Historikers Al. Gh. Savu „Dictatura regală 1938–1940“ (Die königliche Diktatur 1938–1940, Politischer Verlag, Bukarest 1970), in der die politische und Wirtschaftsgeschichte Rumäniens in den Jahren 1938–1940 vor dem Ausbruch des Zweiten Weltkrieges beschrieben wird. Die Besprechung hebt den Wert dieser wissenschaftlichen Arbeit für die Darstellung der königlichen Diktatur vom wirtschaftlichen, sozial-politischen und kulturellen Standpunkt, auf Grund einer marxistischen Auslegung, hervor.

Die Besprechung würdigt den Beitrag des Verfassers zur Entwicklung der marxistischen Geschichtsschreibung in Rumänien, sowie zum Verstehen des sozialen und politischen Lebens in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen, wobei eine Epoche voll sozialer Unruhen aus der Geschichte Rumäniens rekonstruiert wird.